

# Ewaluacja w polityce społecznej

## Kryteria ewaluacji – skuteczność

Dr hab. Ryszard Szarfenberg  
(były) Instytut Polityki Społecznej UW

[rszarf.ips.uw.edu.pl/ewalps/dzienne/](https://rszarf.ips.uw.edu.pl/ewalps/dzienne/)

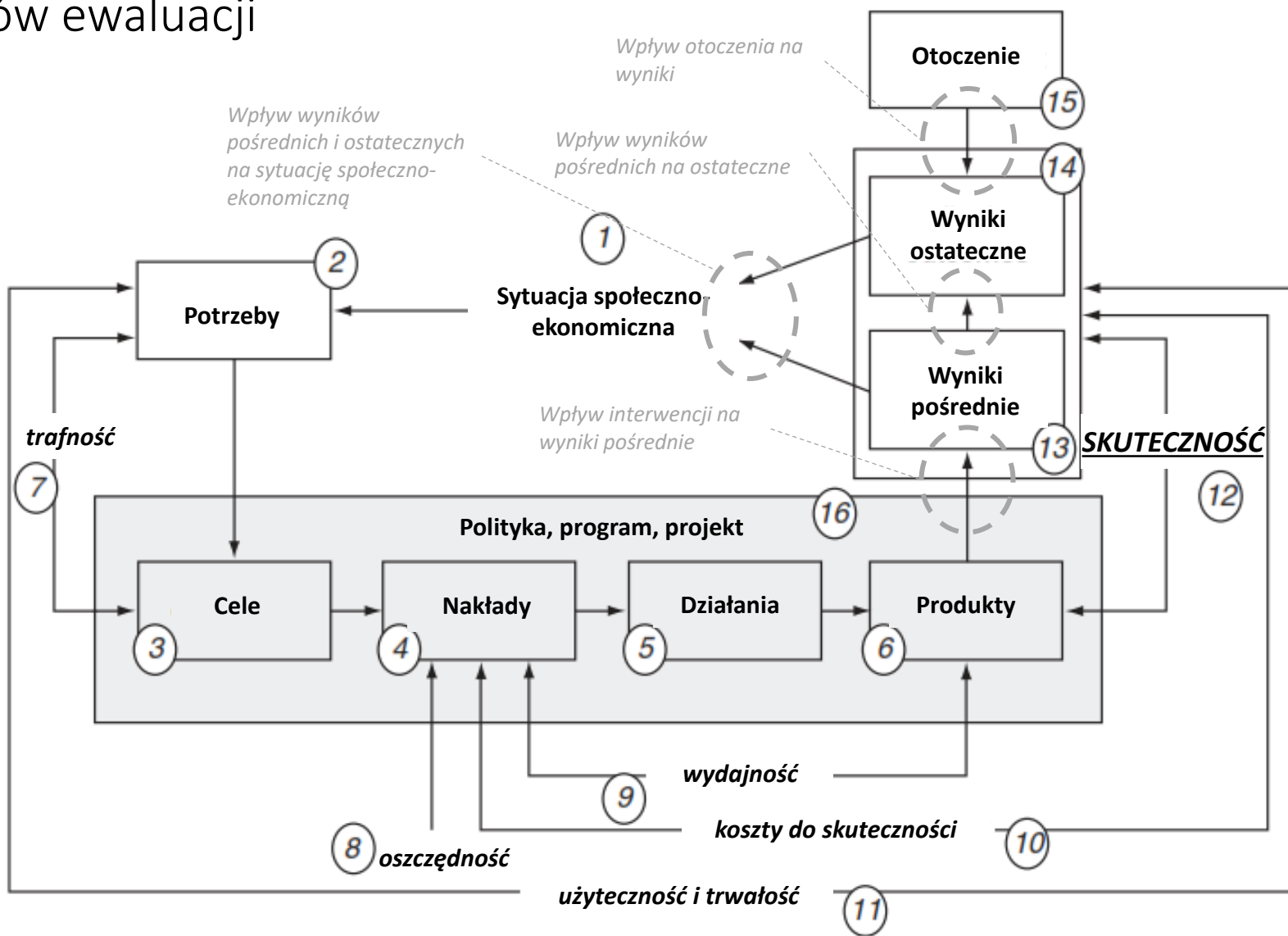
Rok akademicki 2021/2022

# Plan wykładu

- 1. Kryterium skuteczności** w podstawowym modelu projektu społecznego i w kontekście innych kryteriów ewaluacyjnych oraz w ujęciu pięcioboku ewaluacyjnego
- 2. Pojęcie skutków i ich rodzaje** w kontekście celów polityk, programów, projektów społecznych
- 3. Znaczenie skutków i wyników projektów społecznych dla ich oceny ewaluacyjnej** pod względem skuteczności

Kryterium skuteczności w podstawowym modelu projektu społecznego i w kontekście innych kryteriów ewaluacyjnych oraz w ujęciu pięcioboku ewaluacyjnego

# Logika projektu z mapą kryteriów ewaluacji



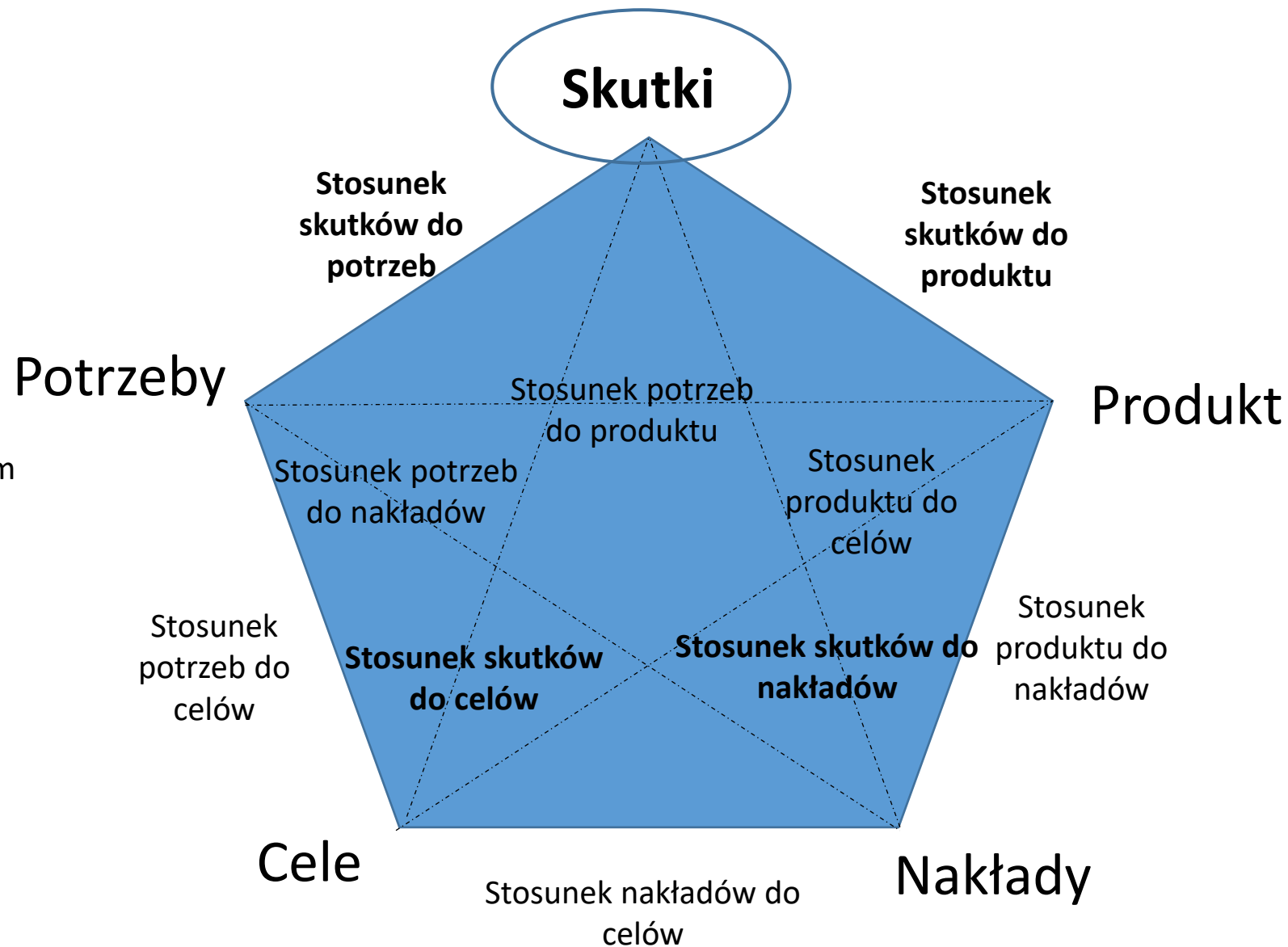
Ewaluacja projektu pod względem kryteriów:

- Trafności (7)
- Oszczędności (8)
- Wydajności (9)
- Kosztów do skuteczności (10)
- Użyteczności i trwałości (11)
- **SKUTECZNOŚCI (12)**

Pięciobok ewaluacyjny –  
podstawowe elementy  
polityki społecznej i  
relacje między nimi jako  
podstawa do  
wyznaczania kryteriów

#### Podstawowe elementy polityki społecznej

- **Potrzeby** – luki między życiem faktycznym odbiorców, a tym jakie powinno ono być
- **Skutki** – to, co powoduje polityka (projekt) w życiu odbiorców i w otoczeniu; pozytywne i negatywne, chciane, niechciane...
- **Produkt** – to, za pomocą czego mają być spowodowane skutki w życiu odbiorców (np. świadczenia, regulacje)
- **Nakłady** – zasoby poświęcane na działanie, czyli na uzyskiwanie produktu
- **Cele** – to, co ma być osiągnięte dzięki skorzystaniu odbiorców z dostarczonego im produktu



# Cztery relacje ze skutkami ważne dla ewaluacji

## Relacja przyczynowo-skutkowa

1. **Skutki do produktów** – jaki jest stosunek skutków projektu do produktów dostarczonych odbiorcom? Przykładowe pytanie: **czy i w jakim zakresie produkt projektu przyczynił się do zmian lub braku zmian w życiu, funkcjonowaniu jego odbiorców?**

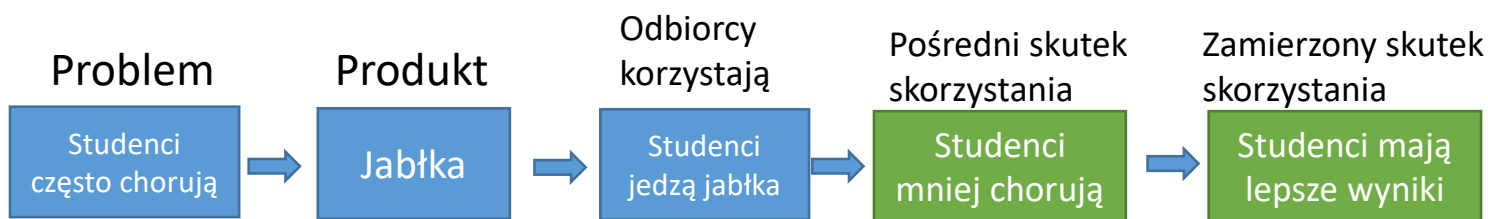
## Relacje podobieństwa i inne

2. **Skutki do potrzeb** – jaki jest stosunek skutków projektu do potrzeb odbiorców? Przykładowe pytanie: czy i w jakim zakresie skutki projektu są zgodne z potrzebami jego odbiorców?
3. **Skutki do celów** – jaki jest stosunek między celami projektu a skutkami, które spowodował? Przykładowe pytanie: czy i w jakim zakresie skutki projektu są zgodne z jego celami?
4. **Skutki do nakładów** – jaki jest stosunek skutków spowodowanych przez projekt do poniesionych na jego realizację nakładów? Przykładowe pytanie: czy i w jakim zakresie nakłady poniesione na projekt były proporcjonalne do jego skutków?

Ewaluacja projektu w kontekście celów, produktów i skutków projektu pod względem skuteczności – przykład projektu „jabłka dla studentów”

Podstawowe elementy projektu (bez uwzględnienia nakładów)

- **CEL** – co chcemy osiągnąć? Jak sobie wyobrażamy odbiorców po tym, jak skorzystają z produktów projektu?
- **PRODUKT** – za pomocą czego chcemy to osiągnąć? Co i jak dostarczymy odbiorcom?
- **SKUTEK** – co zostało w rzeczywistości osiągnięte dzięki temu, że odbiorcy skorzystali z produktu dostarczonego przez projekt?
- **TEORIA PROJEKTU** – jaki jest mechanizm wywoływania pożądaných skutków poprzez dostarczenie produktu odbiorcom?



Podstawowe elementy projektu **na przykładzie projektu „jabłka dla studentów”**

- **CEL** – zmniejszyć zachorowalność studentów
- **PRODUKT** – dostarczenie studentom jabłek
- **SKUTEK** – zmiana zachorowalności studentów związana z dostarczeniem jabłek studentom, inne zmiany w życiu studentów
  - **Pytanie o skutki produktu:** jaki wpływ miało dostarczenie jabłek (produkt projektu) na zachorowalność studentów i na inne wymiary ich funkcjonowania?
  - **Pytanie o skuteczność projektu:** czy osiągnięty wpływ produktu projektu na zachorowalność studentów jest zgodny z celem projektu i potrzebami studentów? Czy wystąpiły skutki uboczne, w szczególności negatywne?

#### TEORIA PROJEKTU

Przesłanka 1: studenci często chorują, co obniża ich wyniki edukacyjne

Przesłanka 2: zachorowania powoduje niedobory witaminy C w organizmie

Przesłanka 3: jabłka mają dużo witaminy C

Przesłanka 4: studenci po zjedzeniu jabłek będą mieli więcej witaminy C w organizmie

Wniosek: studenci po zjedzeniu jabłek będą rzadziej chorowali, a więc ich wyniki edukacyjne się poprawią

Pojęcie skutków, ich rodzaje i ich znaczenie dla określania celów polityk, projektów i programów społecznych



# Pojęcie skutków polityki, programu, projektu

- Generalne założenie ewaluacji: **ocenie polityk, programów, projektów musi uwzględniać ich skutki**
  - Oceniać można działanie według **intencji**: „chciał dobrze, więc działanie było dobre”
  - **W ewaluacji działanie jest oceniane przede wszystkim według skutków**: „niezależnie od tego, czego chciał (jakie były jego cele), jeżeli skutki były złe, działanie było również złe”
- **Definicja: skutek polityki, programu, projektu społecznego, jest to zmiana lub brak zmiany w odbiorcach, która została spowodowana przez projekt**
- Rodzaje skutków projektu
  - **Zamierzone (zgodne z celami, potrzebami), niezamierzone (skutki uboczne)**
  - Przewidywane, nieprzewidywane
  - **Oceniane pozytywnie (korzyści, nabytki), oceniane negatywnie (koszty, ubytki)**
  - W krótkim, średnim i długim okresie
  - **Bezpośrednie, pośrednie, ostateczne (wynik)**

Z podręcznika Pattona. Podstawowa logika ewaluacji oparta na celach, czyli na porównaniu tego, co zamierzano (skutki zamierzone): gdzie chcieliśmy dojść, z tym co faktycznie osiągnięto (skutki osiągnięte): gdzie doszliśmy

Pierwsze zdanie: „Tradycyjnie, ewaluacja była utożsamiana z pomiarem poziomu osiągnięcia celów”

### *The Centrality of Goals in Evaluation*

Traditionally, evaluation has been synonymous with measuring goal attainment (Morris and Fitz-Gibbon 1978). The basic logic of goals-based evaluation involves, at a minimum, three points of comparison: (1) a starting point, or baseline; (2) a goal or target (the ideal); and (3) the ending point, or actual result. It doesn't get any simpler than that. Exhibit 7.1 depicts this fundamental ideal-actual goals-based logical comparison.

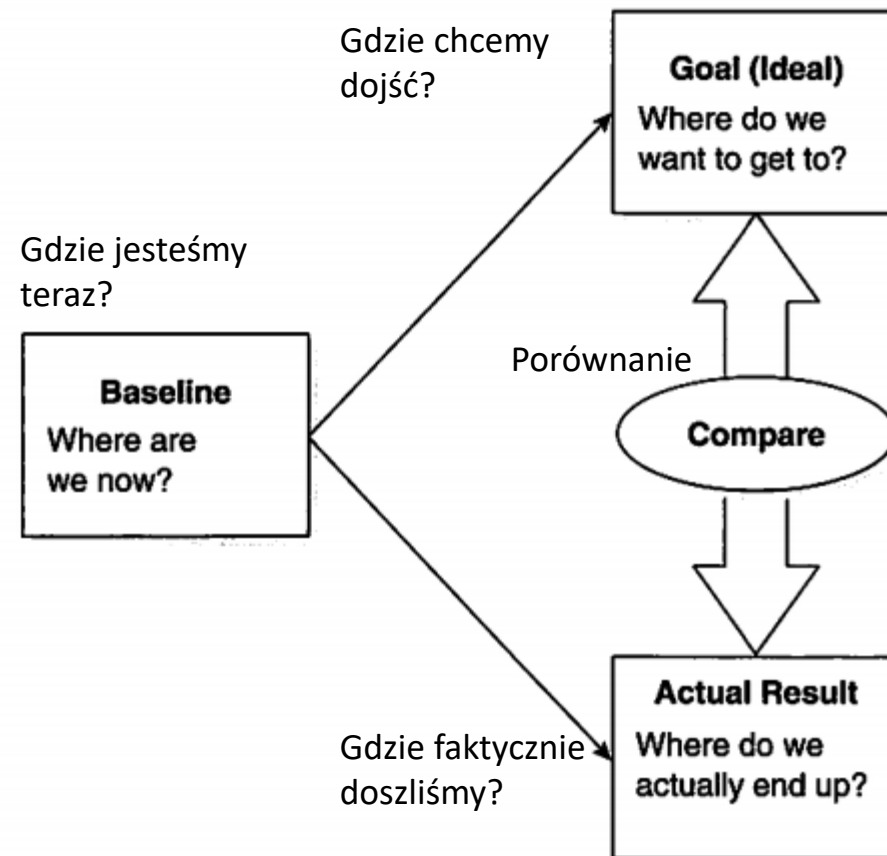
Distinguished evaluation methodologist Peter Rossi (1972) asserted that “a social welfare program (or for that matter any program) which does not have clearly specified goals cannot be evaluated without specifying some measurable goals. This

statement is obvious enough to be a truism” (p. 18). In a major review of the evaluation literature in education, Worthen and Sanders (1973) concluded that “if evaluators agree on anything, it is that program objectives written in unambiguous terms are useful information for any evaluation study” (p. 231). Carol Weiss (1972b) observed that

the traditional formulation of the evaluation question is: To what extent is the program succeeding in reaching its goals? . . . The goal must be clear so that the evaluator knows what to look for. . . Thus begins the long, often painful process of getting people to state goals in terms that are *clear, specific, and measurable*. (Pp. 74–76)

## EXHIBIT 7.1

### Most Fundamental Goals-Based Logic of Evaluation: Ideal-Actual Comparison



[Michael Quinn Patton, \*Utilization-Focused Evaluation\*, 2008, s. 233](#)

## Cztery rodzaje celów polityk, programów, projektów

<i>Czy to mamy?</i>	<i>Czy chcemy to mieć?*</i>	
	<i>Tak</i>	<i>Nie</i>
<i>Tak</i>	<b>1. Cel: zachować to, co chcemy mieć</b>	<b>2. Cel: usunąć to, czego nie chcemy mieć</b>
<i>Nie</i>	<b>3. Cel: osiągnąć to, czego nie mamy</b>	<b>4. Cel: zapobiec temu, czego nie chcemy mieć</b>

\*Pytanie dotyczące potrzeby. Chęć posiadania czegoś lub niechęć posiadania czegoś jako przejawy potrzeb

[M. Q. Patton, \*Utilization-Focused Evaluation\*, 2008, s. 236](#)

W kontekście polityki społecznej – cztery cele, problem ich osiągania i skutki pożądane

- CEL 1:** Jak zachować to, co mamy i czego chcemy?  
**SKUTEK pożądany:** zachowaliśmy, to co mieliśmy
- CEL 2:** Jak usunąć to, co mamy, a czego nie chcemy?  
**SKUTEK pożądany:** usunęliśmy to, co było niechciane
- CEL 3:** Jak osiągnąć to, czego nie mamy, a czego chcemy?  
**SKUTEK pożądany:** mamy to, co chcieliśmy uzyskać
- CEL 4:** Jak zapobiec temu, czego nie mamy i czego nie chcemy?  
**SKUTEK pożądany:** nie mamy tego, czego nie chcieliśmy mieć

Cele (skutki zamierzone) jako rodzaj zmiany zgodnej z potrzebami

<b>Rodzaj zmiany</b>	<b>Przykład</b>
Zmiana warunków	Dziecko z rodziny zastępczej bezpiecznie wraca do rodziny biologicznej
Zmiana statusu	Bezrobotny stał się zatrudniony
Zmiana zachowania	Wagarowicze zaczynają regularnie chodzić do szkoły
Zmiana funkcjonowania	Zwiększenie poziomu samoobsługi przez osoby niesamodzielne; zwiększenie punktualności w przychodzeniu do pracy
Zmiana postawy	Większa wiara w siebie; wzrost zaufania do innych
Zmiana wiedzy	Zrozumienie potrzeb dzieci w różnych stadiach rozwoju
Zmiana umiejętności	Poprawa płynności czytania
Utrzymanie stanu	Osoba starsza bezpiecznie pozostaje w domu
Zapobieganie	Młodzież nie zażywa narkotyków

## Problemy w określaniu celów projektów społecznych: cele jako produkty a cele jako skutki zgodne z potrzebami

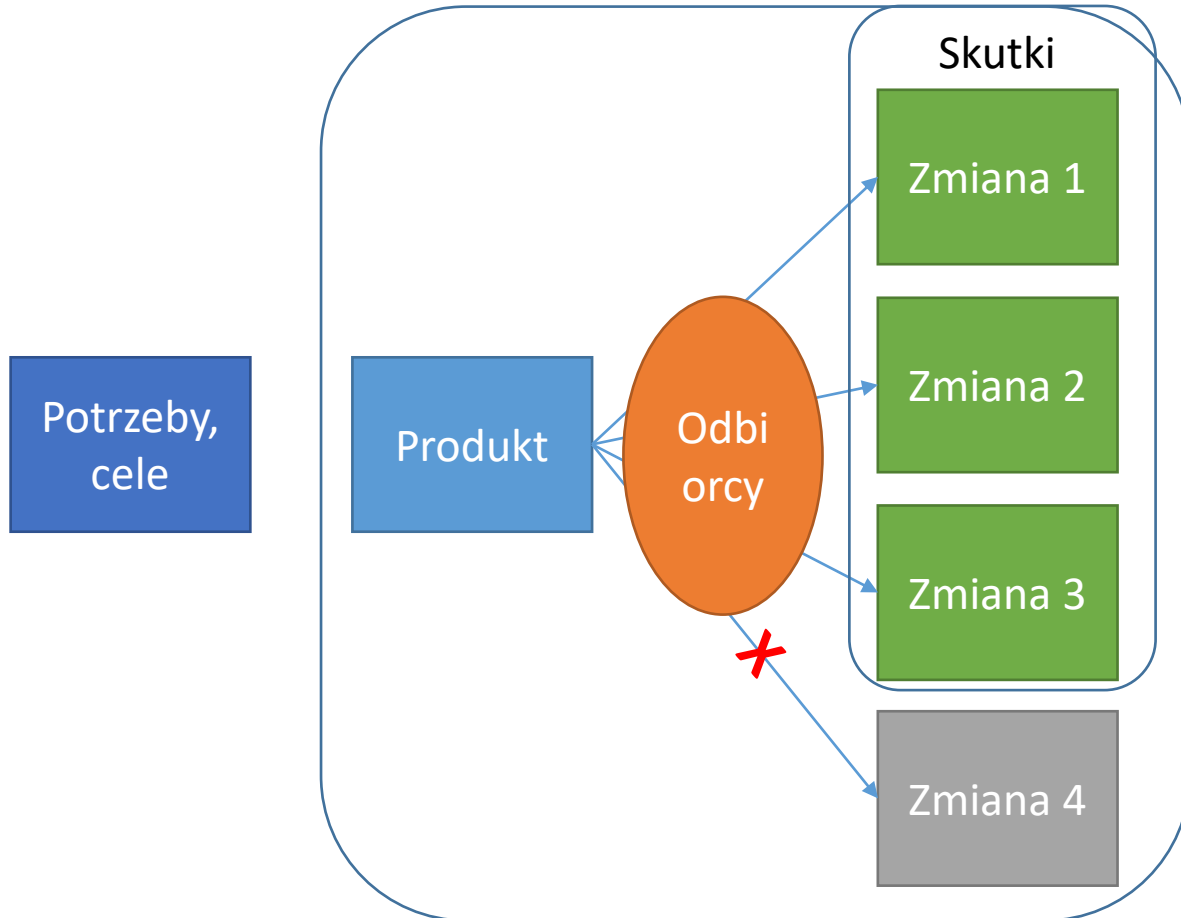
<b>Cele w stosunku do produktu</b>	<b>Cele w stosunku do wyników (skutków)</b>
Udzielać dobrze skoordynowanych usług zdrowotnych dla nastolatek w ciąży	Nastolatki w ciąży rodzą zdrowe dzieci, którymi potem właściwie się opiekują
Poprawić jakość usług z zakresu ochrony dobra dzieci	Dzieci są bezpieczne, nie są wykorzystywane ani zaniedbywane
Udzielać usług edukacyjnych wysokiej jakości	Uczniowie mają odpowiednią wiedzę i umiejętności
Pomagać rodzicom w decyzjach dotyczących pracy i życia rodzinnego	Dzieci rodziców, którzy chcą pracować, mają odpowiednią opiekę

[\*M. Q. Patton, Utilization-Focused Evaluation, 2008, s. 242\*](#)

Bardziej poprawne jest ustalanie celów projektów jako zamierzonych skutków zgodnych z potrzebami, a nie jako określonych cech (np. ilość, jakość) produktów

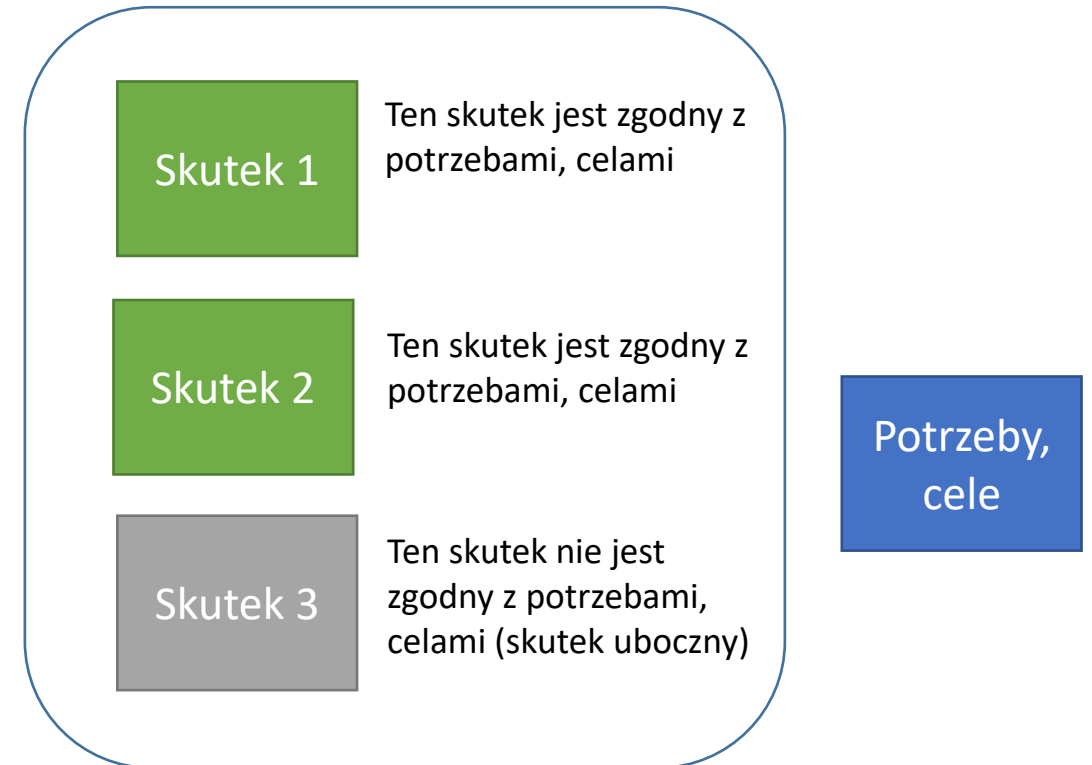
Znaczenie skutków projektów dla ich oceny  
ewaluacyjnej

Zadanie 1. Zidentyfikowania **wszystkich skutków** spowodowanych przez korzystanie z produktów dostarczonych odbiorcom



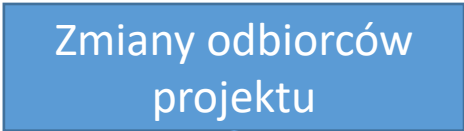
Stwierdzono, że zmiany 1-3 to skutki projektu. Ocena ewaluacyjna według wszystkich zmian uwzględni też zmianę 4, która jednak nie była wywołana przez projekt, ale przez inne przyczyny. Jeżeli zmiana 4 zostanie błędnie uznana za skutek projektu, to wówczas wpłynie to na jego ocenę według tych skutków

Zadanie 2. Ustalenie **zgodności stwierdzonych skutków wywołanych przez produkt z celami, potrzebami odbiorców**

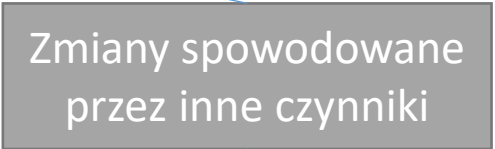
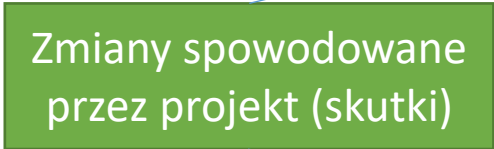


Stwierdzono, że skutki 1-2 były zgodne z potrzebami, celami. Ocena ewaluacyjna wyłącznie według skutków zgodnych z potrzebami i celami pominię jednak skutek 3 i będzie z tego powodu stronnicza. Podobnie stronnicza będzie ocena tego projektu wyłącznie według skutku 3

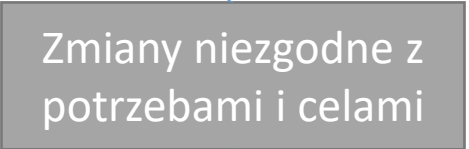
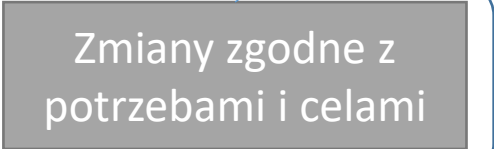
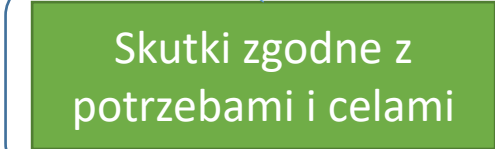
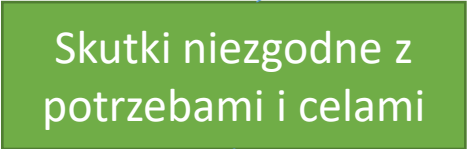
1. Zadanie zidentyfikowania zmian w odbiorcach



2. Zadanie odróżnienia zmian wywołanych przez projekt od innych zmian



3. Zadanie odróżnienia skutków zgodnych z celami, potrzebami oraz niezgodnych z nimi



4. Zadanie oceny skutków ubocznych



„Skutki” brutto (patrz kolejny slajd)



5. Zadanie oceny projektu według całości jego skutków zamierzonych i ubocznych

6. Zadanie pełnej oceny sytuacji w grupie odbiorców projektu, czyli według pełnych skutków i według zmian niebędących skutkami projektu

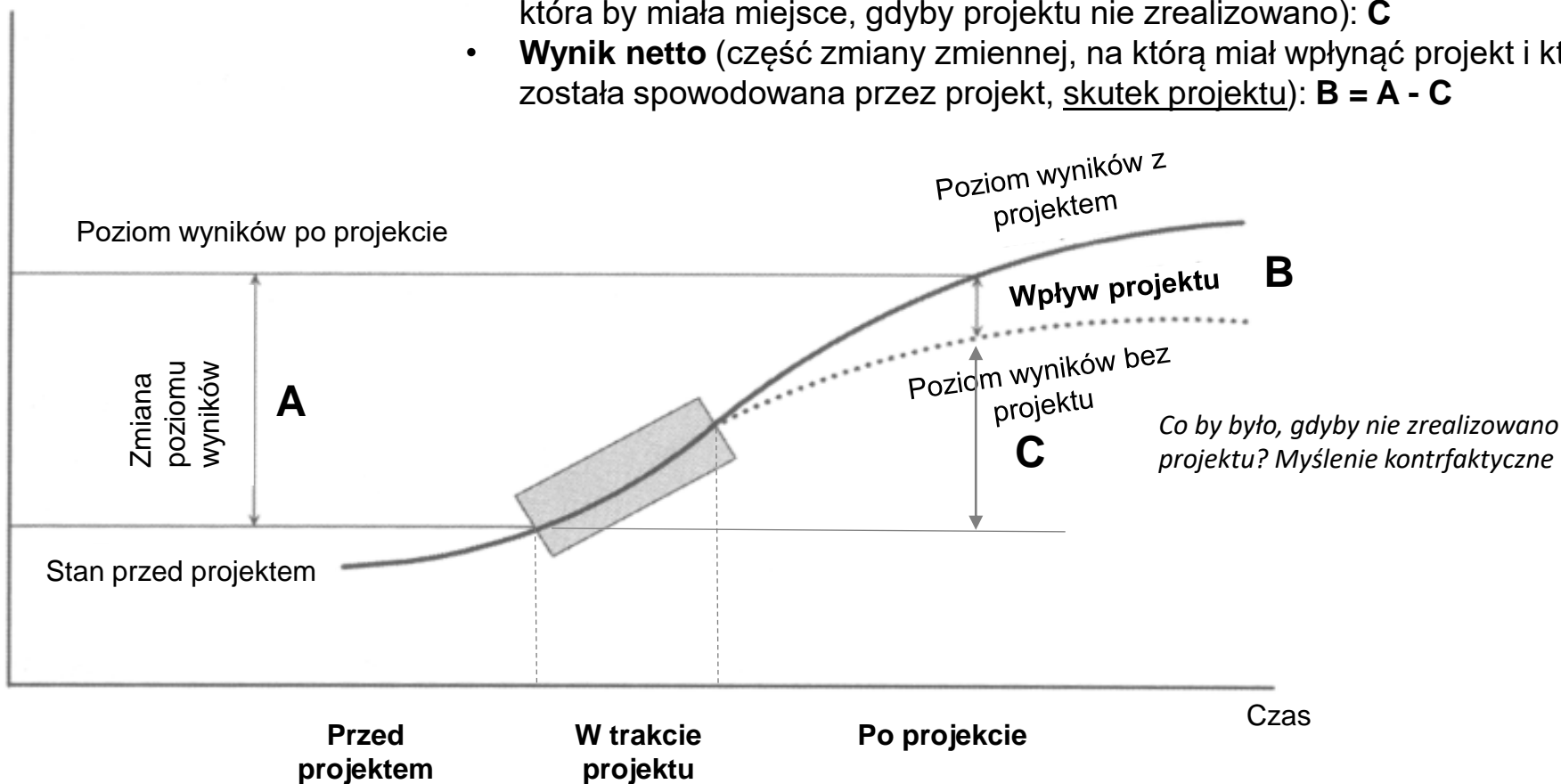


# Ocenianie skuteczności na podstawie wyników projektu brutto i netto

Wynik: pomiar tego, co miał zmienić projekt, skala zmiany na lepsze w grupie odbiorców

## Definicje

- **Wynik brutto** (całkowita zmiana zmiennej, na którą miał wpłynąć projekt): **A**
- **Wynik kontrfaktyczny** (zmiana zmiennej, na którą miał wpłynąć projekt, która by miała miejsce, gdyby projektu nie zrealizowano): **C**
- **Wynik netto** (część zmiany zmiennej, na którą miał wpłynąć projekt i która została spowodowana przez projekt, skutek projektu): **B = A - C**



Ocena projektu wyłącznie na podstawie wyników brutto jest stronicza, gdyż uwzględnia również te zmiany, które nie zostały spowodowane przez produkt projektu, np. 80% osób po projekcie znalazło pracę (wynik brutto), ale znalazłoby ją bez projektu 60% (wynik kontrfaktyczny), czyli wynik netto wynosi 20%, a więc jest dużo niższy niż wynik brutto

[P.H. Rossi, M.W. Lipsey, H.E. Freeman, \*Evaluation: A Systematic Approach\*, 2004, s. 207](#)

Klasyfikacja ocen skuteczności projektu w zależności od osiągnięcia skutków zamierzonych i ubocznych

Osiągnięcie zamierzonych skutków ostatecznych projektu	Skutki inne niż zamierzone (uboczne, zewnętrzne) projektu		
	Brak skutków ubocznych	Pozytywne skutki uboczne	Negatywne skutki uboczne
Skuteczność dodatnia - osiągnięcie celu ostatecznego	<b>(1) SKUTECZNOŚĆ PROSTA</b> (projekt spowodował zamierzone skutki ostateczne)	<b>(2) SKUTECZNOŚĆ PLUS KORZYŚĆ</b> (cel ostateczny osiągnięty przy jednoczesnym wystąpieniu skutków niezamierzonych pozytywnych)	<b>(3) SKUTECZNOŚĆ PLUS STRATA</b> (cel ostateczny osiągnięty przy jednoczesnym wystąpieniu skutków niezamierzonych negatywnych)
Nieskuteczność - brak skutków podobnych od celu ostatecznego	<b>(4) NIESKUTECZNOŚĆ PROSTA</b> (np. „same słowa i zero czynów” w ramach projektu)	<b>(5) NIESKUTECZNOŚĆ PLUS KORZYŚĆ</b> (główny cel nieosiągnięty przy jednoczesnym uzyskaniu pozytywnych skutków ubocznych)	<b>(6) NIESKUTECZNOŚĆ PLUS STRATA</b> (główny cel nieosiągnięty przy dodatkowych negatywnych skutkach ubocznych)
Skuteczność ujemna (przeciwnskuteczność) - skutek odwrotny do zamierzonego	<b>(7) PRZECIWSKUTECZNOŚĆ PROSTA</b> (wynik odwrotny do zamierzonego)	<b>(8) PRZECIWSKUTECZNOŚĆ PLUS KORZYŚĆ</b> (skutek odwrotny w przypadku celu zasadniczego przy jednoczesnym uzyskaniu pozytywnych skutków ubocznych)	<b>(9) PRZECIWSKUTECZNOŚĆ PLUS STRATA</b> (skutek odwrotny w przypadku celu zasadniczego przy jednoczesnym wystąpieniu negatywnych skutków ubocznych)

- Najlepsza ocena projektu ze względu na skutki ma miejsce, gdy skuteczność jest dodatnia i są też pozytywne skutki uboczne (komórka 2)
- Najgorsza ocena projektu ze względu na skutki ma miejsce, gdy skuteczność jest ujemna i występują negatywne skutki uboczne (komórka 9)

Za: [C. Demmke, T. Moilanen, \*Efektywność dobrego rządzenia i etyki w administracji centralnej: ocena wyników reform w kontekście kryzysu finansowego\*, 2011 \(Zmiany R.S.\)](#)

# Czego się dowiedzieliśmy? Podsumowanie

1. Skuteczność to jedno z głównych kryteriów w ewaluacji polityki społecznej oraz jej programów i projektów
2. Skutki polityki społecznej to zmiany wywoływane przez produkty, które zostały dostarczone odbiorcom
3. W pięcioboku ewaluacyjnym skuteczność może być rozumiana jako jedna lub kilka relacji w których występują skutki w porównaniu z potrzebami, celami, nakładami, produktami
4. Pomiar skuteczności w pięcioboku ewaluacyjnym wymaga zdefiniowania i pomiaru skutków i innych podstawowych elementów projektu oraz pomiaru stosunków między nimi
5. Głównym wyzwaniem w badaniu skutków polityki społecznej jest odróżnienie ich od skutków innych czynników (patrz kolejny wykład)
6. Pomiar skuteczności powinien uwzględniać zarówno skutki zamierzone, pożądane, jak i skutki niezamierzone i niepożądane (uboczne) – ich porównanie jest ważne dla oceny skuteczności (skuteczność prosta a skuteczność plus korzyść lub strata)

# Literatura

- [Maria Theiss, Kryteria ewaluacji, w: B. Szatur-Jaworska, \*Ewaluacja w służbach społecznych\*, rozdział 4, 2010](#)
  
- [Film z wykładem \(2020/2021\)](#)